

Usaldus riigi institutsioonide vastu Eestis

RiTo 5/2002

Raivo Vetik

Tallinna Pedagoogikaülikooli Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi direktor

Tugev usaldus riigi institutsioonide vastu on põhilisi demokraatia toimemehhanisme. Viimaseil aastail on see usaldus Eestis aga märkimisväärselt langenud.

2001. aasta sügisel Riigikogu Kantselei tellitud ning Tallinna Pedagoogikaülikooli Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi uurimisrühma poolt läbiviidud avaliku arvamuse uuring selgitab madala poliitilise usalduse põhjusi ja seoseid ühiskonna teiste probleemidega. Uuring näitas, et Riigikogu usaldab 36% vastanuist, usaldus erakondade vastu on langenud 20%-le, õiglaseks peab Eesti ühiskonda üksnes 13% inimestest ning "tugevat juhti, kes lööks korra majja", soovib kaks kolmandikku vastanuist.

Kas nende arvude alusel võiks väita, et Eesti demokraatia on hädaohus? Alustuseks asetame toodud arvud laiemasse konteksti. Enamikus maailma demokraatlikes riikides on poliitiline usaldus viimaseil aastakümneil oluliselt langenud. Vaatame tabeleis 1 ja 2 esitatud sellekohast statistikat.

Tabel 1. Usaldus parlamendi vastu demokraatlikes riikides (protsentides)

Riik	1980. aastate algus	1990. aastate algus	1980. aastate keskpaik
Soome	65	34	33
Norra	77	59	69
Hispaania	48	38	37
Prantsusmaa	55	48	
USA	52	45	30
Kanada	43	37	
Saksamaa (a-ni 1990 Lääne- Saksamaa)	51	50	29
Itaalia	30	30	
Rootsi	47	47	45
Põhja-Iirimaa	45	46	
Jaapan	28	29	27
Suurbritannia	40	44	
Belgia	38	42	
Taani	36	42	

Island	48	54
Holland	45	53

ALLIKAS: World Values Survey 1980-84, 1990-93, 1995-97.

Tabel 2. Usaldus avaliku ja kolmanda sektori institutsioonide vastu demokraatlikes riikides (protsentides)

	1980. aastate algus	1990. aastate algus
<u>Avalik sektor</u>		
Politsei	74	70
Õigussüsteem	61	55
Relvajõud	61	46
Parlament	48	43
Tsiviilteenistus	46	43
<u>Kolmas sektor</u>		
Haridussüsteem	63	64
Kirik	54	50
Suurettevõtted	44	48
Meedia	38	40
Ametiühingud	39	38

ALLIKAS: World Values Survey 1980-84, 1990-93.

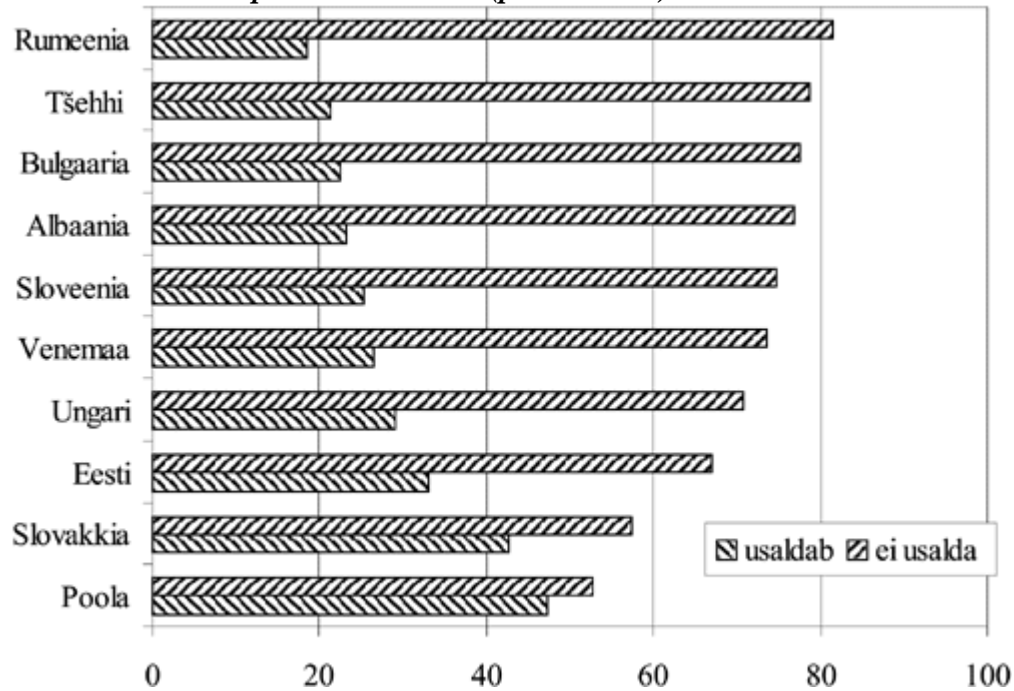
Esmapilgul tundub, et tegemist on paradoksiga: "Miks on ajastul, kus demokraatia kui valitsemise vorm triumfeerib kogu maailmas, avalikkuse usaldus oma liidrite ja institutsioonide vastu paljudes demokraatlikes riikides langenud kõigi aegade madalaimale tasemele?" (Pharr, Putnam 2000).

Kirjanduses pakutakse usalduse languse trendile viimase paarikümne aasta jooksul erinevaid põhjendusi. Lühidalt võib need kokku võtta järgmiselt:

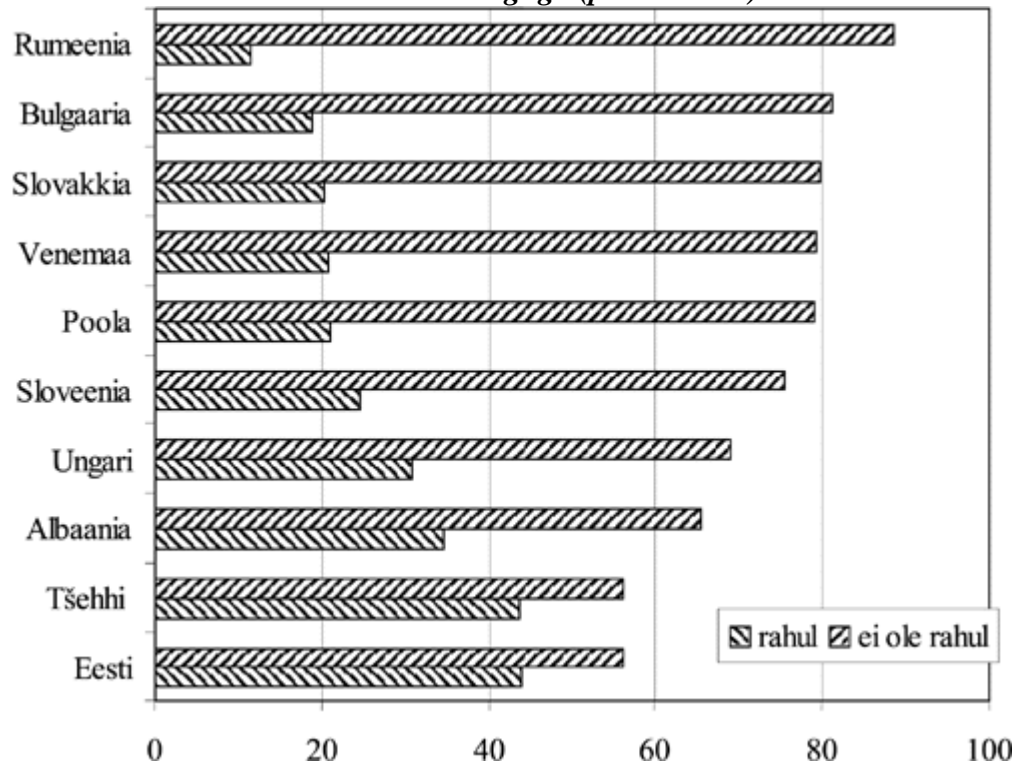
1. poliitika toimemehhanismi puudused, s.t juhtimise ebakompetentsus, eliidi konsensusese puudumine, korruptsioon jms;
2. mitmete riigi funktsioonide üleminek turu pädevusse, mille tulemusel väheneb riigi võime asju mõjutada ja seega ka usaldus tema vastu;
3. varasemaga võrreldes on inimeste informeeritus valitsuse tegevusest oluliselt suurem, see vähendab paratamatult usaldust;
4. postmaterialistlike väärtuste levik.

Eesti võrdlus teiste Ida-Euroopa riikidega näitab, et meie asend poliitilise usalduse ja inimeste hoiakute demokraatlikkuse mõttes on pigem hea kui halb. Nt usaldab Eestis Riigikogu 35% inimesi, Rumeenias usaldab parlamenti 18%, Tšehhis 22% ja Ungaris 25%. Rahulolu demokraatia arenguga on Eestis üheksa Ida-Euroopa riigiga võrreldes kõige kõrgem (andmed pärinevad Euroopa Liidu 5. raamprogrammi projektist "Väärtussüsteemid ja sotsiaal-majanduslikud tingimused").

Joonis 1. Usaldus parlamendi vastu (protsentides)

Joonis 2. Rahulolu demokraatia arenguga (protsentides)

Ühiskonna hoiakud

Madala poliitilise usalduse fooniks Eestis on terav sotsiaalne kihistumine ja suure osa inimeste ebakindlus homse ees. Suurimad probleemid on küsitluse andmeil elanike heaolu ja tööpuudus. Pikaajaliste trendide analüüs näitab, et inimestele valmistab muret eelkõige nende majanduslik toimetulek ja tervis.

Heaoluga seotud probleemide kuhjumine mõjutab inimeste arusaama riigist ja selle rollist. 1990. aastate I poolel iseloomustas enamikku postkommunistlikke riike hoiak "nii vähe riiki kui võimalik". Et vasakpoolsus maailmavaatena oli end kompromiteerinud, kalduti teise äärmusse. Viimaste aastate uuringud näitavad, et inimeste hoiakud on muutunud. Meie andmete järgi on Eestis vaekauss kaldunud kaks kolmandikku ühe kolmandiku vastu sotsiaalsema ilmavaate kasuks. Enamik soovib, et inimeste sissetulekud muutuksid senisest võrdsemaks.

Sellest, et kaks kolmandikku eestlastest soovib riigis "tugevat juhti, kes lööks korra majja", ei saa järeldada, et Eesti ühiskond soovib ebademokraatlikku valitsemisviisi. Klasteranalüüs näitab, et ebademokraatlike hoiakute kandjaid on umbes kuuendik vastanuist, see on tüüpiline ka arenenud demokraatiatele. Eestlased ei soovi demokraatiale alternatiive, üksnes 10% inimestest ei pea demokraatiat parimaks valitsemise vormiks.

Analüüsisime lähemalt Eesti elanike jaotust demokraatia/mittedemokraatia skaalal järgmiste uuringus kasutatud küsimuste alusel: "Kuivõrd Te nõustute järgneva väitega: vajame tugevat juhti, kes lööks Eestis korra majja"; "Mitmeparteiline süsteem on loodud kaose tekitamiseks, vajame üheparteilist süsteemi"; "Mõeldes oma elule laias laastus, mil määral Te nõustute või ei nõustu järgmise väitega: oleks parem, kui pöörduksime tagasi aega, mil elu oli lihtsam".

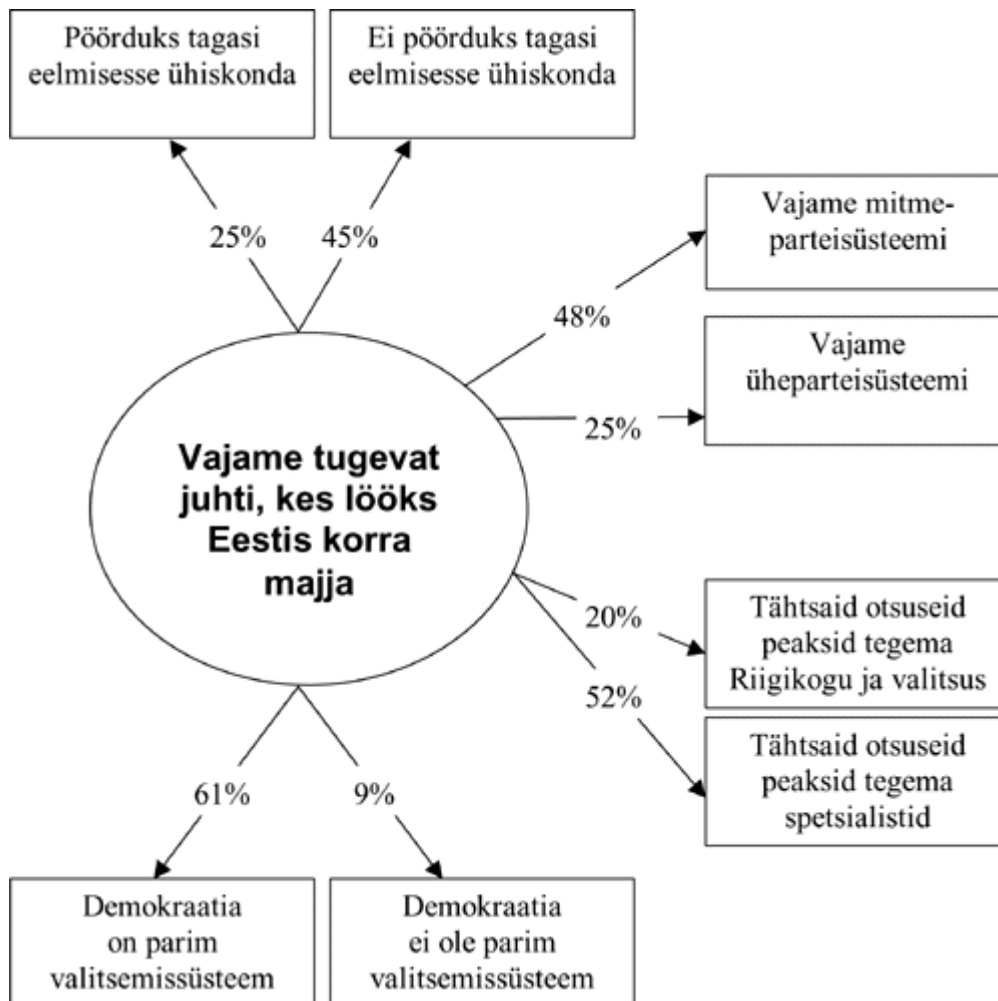
Eesti elanikkonna jaotust klasteriteks eespool toodud küsimuste alusel peegeldab tabel 3:

Tabel 3. Eesti elanikkonna jaotus klasteriteks

Klaster	Klastri kirjeldus	Arv	Osakaal
1	Pigem demokraadid, üheparteisüsteemi vastaseid enam kui selle pooldajaid	209	21%
2	Mittedemokraatlike hoiakute kandjad	170	17%
3	Pigem demokraadid, kuid ihaldavad tugevat juhti	226	22%
4	Veendunud demokraadid	192	19%
5	Pigem demokraadid, kuid tahavad tagasi kergemaid aegu	141	14%
6	Seisukohata (kõik kolm vastust "raske öelda")	75	7%
Kokku		1014	100%

Klasteranalüüs näitab, et veendunud demokraate on 19%, mitte-demokraate 17% ning 57% kuulub kolme klasterisse, mida võib iseloomustada terminiga "pigem demokraadid". 7% küsitletuist vastas kõigi kolme küsimuse puhul "raske öelda".

Joonis 3

Ka joonise 3 põhjal võib teha järelduse, et tugeva juhi ihalus ei pruugi tähendada ebademokraatlikkust, sest nt 61% vastanuist leiab, et demokraatia on parim valitsemissüsteem, ja 48% leiab, et me vajame mitmeparteisüsteemi.

Usaldamatuse põhjused

Teooria järgi võib madala poliitilise usalduse põhjused jagada poliitikast endast, ühiskonnast või neid vahendavast meediast tulenevaiks.

Poliitikast tulenevad usaldamatuse põhjused on seotud poliitika efektiivsuse ja poliitikute motiividega. Meie andmed näitavad, et üldiselt ollakse rahul Eesti poliitikute professionaalsete oskustega, kuid väga madalaks peetakse eetikat.

Ühiskonnast tulenevad poliitilise usaldamatuse põhjused on seotud eelkõige madala sotsiaalse usalduse tasemega. Üksnes kolmandik vastanuist usub, et üldiselt võib teisi inimesi usaldada, see mõjutab paratamatult ka poliitilise usalduse taset.

Usaldamatust suurendavad ka stereotüübid, mida võib selgitada nt kahe järgmise küsimuse vastuste võrdlusega: väidet "enamik Eesti seadusi on tehtud kõigi inimeste huvides" toetas 42% vastanuist, kuid küsimusele "millest Teie arvates lähtub Riigikogu otsuste tegemisel" vastas üksnes 6% - üldrahvalikest huvidest. Uuringust selgus ka, et nt kõiki valitsusk koalitsiooni kuuluvaid erakondi oskas nimetada vaid kolmandik vastanuist.

Negatiivsete stereotüüpide kinnistamisel on oluline roll meedial, mis on kujundanud endale ka vastava turu. Poliitilisi sündmusi vahendavat meediat usaldab uuringu andmeil 52% vastanuist. Samas meenub 60%-le inimestest meediast poliitika käsitlemisega seonduvast pigem negatiivne. Tekib surnud ring - meedia müüb publiku ootustest lähtuvalt skandaale, mis vähendab usaldust ja suurendab ootusi uute skandaalide järele.

Pööre sotsiaalsuse suunas

Madal poliitilise usalduse tase ei ole mitte ainult poliitilise süsteemi, vaid ühiskonna kui terviku probleem. Ei ole mõtet võrrelda poliitilist usaldust nt 10 aastat tagasi ja praegu, sest eri ajal toimivad põhimõtteliselt erinevad poliitika ja ühiskonna seose mehhanismid. 10 aastat tagasi ühendas meid kõiki üks eesmärk ning poliitikud asusid n-ö eesliinil. Praeguseks on vastasseis välise vaenlasega asendunud sisemiste sotsiaalsete vastasseisudega ning on muutunud poliitilise usalduse tähendus ja funktsioonid ühiskonnas.

Eesti demokraatia ei ole hädaohus, kuid poliitiline usaldamatus kompromiteerib riigi strateegilisi eesmärke ja elujõulisust. Nt kinnitavad analüüsid, et madal usaldus valitsuse vastu ja euroopaatia on omavahel väga tugevalt seotud. Teine samasse ritta kuuluv probleem on paljude noorte soov Eestist lahkuda, eriti selgelt väljendub see muulaste puhul.

Riigi arengustrateegia vajab selget pööret sotsiaalsuse suunas, mis suurendaks poliitilist usaldust ning looks ka majanduse toimimisele tugevama aluse. Võrdlevad uuringud näitavad, et suurema võrdsuse tasemega riikide majandus kasvab kiiremini ning nende kasvutrend on stabiilsem. Nt viimase 30 aasta jooksul on Ida-Aasia suhteliselt egalitaarsete riikide majanduskasv olnud umbes kolm korda kiirem kui väga suure ebavõrdsuse tasemega Ladina-Ameerika riikidel. Eestil oleks kasulik sellest õppida.

Kasutatud kirjandus

Pharr, S. J., Putnam, R. D. (eds) (2000). Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries? Princeton University Press.

World Values Survey, 1980-1984, 1990-1993, 1995-1997.

Väärtussüsteemid ja sotsiaal-majanduslikud tingimused (2000). Euroopa Liidu 5. raamprogrammi projekt. <http://www.riigikogu.ee/osakonnad/msi/>.